

Donauschwaben - Kultur und Geschichte

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **2023**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:206:388316>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[RGISKO - Repository of the City and University Library Osijek](#)

DONAUSCHWABEN - KULTUR UND GESCHICHTE

8.5.2023
GISKO, OSIJEK

1. Podunavskošvapski središnji muzej u Ulmu

Podunavske Švabe predstavljaju tri stoljeća njemačke kulturne baštine i bogatu povijest naseljavanja jugoistočne Europe. Iseljavanje i naseljavanje, bijeg i protjerivanje, dolazak i integracija obilježavaju njihovu sudbinu.

Između 17. i 19. stoljeća ljudi su se uglavnom iz Jugozapadne Njemačke doselili u tadašnju Kraljevinu Mađarsku. Uz Dunav nastaje šest naselja u kojima žive ljudi koji oblikuju jedan dio europske povijesti.

Središnji muzej Podunavskih Švaba u Ulmu govori o povijesti Podunavskih Švaba od iseljavanja u 18. i 19. stoljeću do danas.

Zakladu Središnjeg muzeja Podunavskih Švaba podržavaju Savezna Republika Njemačka, pokrajina Baden-Württemberg, grad Ulm i četiri podunavskošvapske zajednice.

2. Područja naseljavanja

Razlikujemo šest podunavsko-švapskih područja naseljavanja: Banat, Bačku, Satu Mare, Švapsku Tursku, Srijem i Slavoniju, kao i Zadunavsko sredogorje, a koji se danas nalaze u četiri države: Mađarskoj, Rumunjskoj, Hrvatskoj i Srbiji.

Područja su etnički raznolika.

U tim krajevima žive takozvani „Podunavski Švabe“. Pojam „Podunavske Švabe“ nastao je 1920-ih, a kasnije je postao pojam za njemačku manjinu u područjima naseljavanja bivše Mađarske.

Zadunavsko sredogorje

Podunavsko-švapsko područje naseljavanja u Zadunavskom sredogorju obuhvaća krajolike u zapadnom dijelu Mađarske. Oni se protežu od sjeverne obale jezera Balaton preko Dunava do planina Zemplén na slovačkoj granici. Češći nazivi triju središnjih područja u kojima živi njemačka manjina su: Budimska brda, Verteš planine i Bakonjska šuma.

Švapska Turska

Naziv se odnosi na tursku okupaciju područja do 1683. godine i naknadno njemačko naseljavanje tijekom 18. stoljeća. Vinogradarstvo određuje poljoprivredu u nižim brdskim predjelima. Blaga klima pogoduje sazrijevanju grožđa.

Srijem i Slavonija

Pojam Slavonija potječe od latinskog naziva savsko-dravskog međurječja, rimske provincije Savie, koja je kasnije nazvana „Sclavonia“, tj. slavenska zemlja. Ime Srijem potječe od naziva rimske provincije i glavnog grada provincije Sirmija na Savi. Gospodarski temelj je poljoprivreda. Poljoprivredna gospodarstva ovoga kraja uzgajaju žitarice, voće i vino za vlastite potrebe u ovom regionu, a također se bave i uzgojem stoke. Krajolik presjecaju važne prometne arterije. Doline Drave i Save važne su poveznice transkontinentalnog prometa prema Bugarskoj, Grčkoj i Turskoj.

Bačka

Bačka je povijesna regija koja se u biti podudara s Bačko-bodroškom županijom koja je osnovana 1802. godine. Ime potječe od srednjovjekovne županije i njezinog istoimenog dvorca na Dunavu. Etnička raznolikost je manja nego u Banatu. Bačka je bila i jest unosna poljoprivredna regija. Poljoprivredna gospodarstva uzgajaju žitarice, kukuruz, voće, povrće i vino. Poplavna područja između rijeka zaštićena su od plavljenja mjerama navodnjavanja i izgradnjom brana te su stoga iskoristiva. Mnoga veća dunavsko-švapska sela nalaze se uz Dunav. Stoga mogu iskoristiti prednosti vode za: ribolov, energiju koja dolazi iz mlinova, transportne i trgovačke mogućnosti vodenog puta.

Banat

Banat je administrativna oblast. Ime potječe od službenog naziva, „Ban“ ili „Banus“. To je usporedivo s njemačkom markom, tj. grofovijom na granici carstva. Ona ima posebne zadaće u obrani i širenju carstva. U prostranim ravninama, koje su nakon isušivanja izuzetno plodne, stanovnici se bave unosnom i specijaliziranom poljoprivredom. Najkasnije od 19. stoljeća Banat je, zajedno s Bačkom, žitnica koja opskrbljuje Habsburško Carstvo i druga šira područja. U planinama Ruscă kopala se željezna ruda i vadio mramor. U Banatskom gorju nalaze se rude bakra, željeza i mangana, kameni ugljen i niz drugih minerala.

Regija Satu Mare

Regija Satu Mare dobila je ime po gradu Satu Mare. Satu Mare je stara „županijska prijestolnica“, odnosno administrativno središte nekadašnje mađarske županije. Regija Satu Mare opisana je samo kroz sela koja su s njom povezana: to su sela oko Careia, zatim manji gradovi oko Arduda i niz sela istočno od Arduda. Osim toga, sjeverno od Satu Marea postoje neka sela sa stanovništvom Podunavskih Švaba. Od 1712. grof Károlyi pokušao je ponovno naseliti svoje velike posjede oko Careia i vrbovao je Nijemce za poljoprivredu. Danas je Carei gradić koji živi od poljoprivrede, industrije robe široke potrošnje i nekoliko centralnih usluga.

3. | Seoba sa zapada na istok

Između 1680. i 1850. se otprilike 500.000 njemačkih emigranata preselilo u istočnu Europu. Prvenstveno dolaze iz južnonjemačkih teritorijalnih država.

Cilj naseljavanja je u početku izgradnja gradova. One su najvažnije gospodarske i vojne baze za zaštitu carstva od Turaka. Dakle, dobrodošli su građani i obrtnici. Zemljoradnici i nadničari su potrebni kao radnici za obrađivanje zapuštenog zemljišta.

Doseljenike regrutiraju habsburški carevi Karlo VI., Marija Terezija i Josip II. s jedne strane, te svjetovni i duhovni veleposjednici s druge. Ugovori reguliraju uvjete naseljavanja.

Najvažniji razlog iseljavanja su ekonomske teškoće uzrokovane ratovima, neuspjehom usjeva i velikim porezima. Tome se pridodaje relativno velika gustoća naseljenosti, uznemiravanje od strane vlasti i vjerska ograničenja. Od novog doma doseljenici prije svega očekuju slobodu kretanja, društveni napredak, oslobađanje od poreza, oslobađanje od vojne službe i jeftino stjecanje zemlje.

U 18. stoljeću Ulm je bio važno mjesto za ljude koji su željeli emigrirati. Tisuće obitelji ukrcavaju se na takozvane Ulmer Schachteln.

Samo u crkvenim maticama Ulma postoji oko 2100 imena mađarskih iseljenika koji su se vjenčali prije svog putovanja. Jer je brak bio nužan uvjet za dodjelu imanja. U 18. stoljeću Ulm je bio važno mjesto za ljude koji su željeli emigrirati. Tisuće obitelji ukrcavaju se na takozvane Ulmer Schachteln. Svaki tjedan putnički brod - "Ordinari" - s do 400 putnika putuje s dunavskog otoka u Beč.

Na karti je prikazan cijeli tok Dunava od Donaueschingena do ušća u Crno more kao i zemlje u tadašnjoj srednjoj i jugoistočnoj Europi. Detaljno su prikazani izvori Dunava i tjesnaci Bospora. Četiri kartuše (male slike) prikazuju poglede na Oradeu (Rumunjska), Veliku Kanižu/Nagykanizsa (Mađarska), Temišvar/Timișoara (Rumunjska) i Beograd (Srbija).

4. | Život na selu

Tlo južne Ugarske je plodno. Nakon što su doseljenici kultivirali zapuštenu zemlju, poljoprivreda i stočarstvo osiguravaju im egzistenciju. Od oko 1850. sve više proizvode viškove. S novim, zajednički korištenim strojevima, mogu obraditi velike površine. Nakon izgradnje željeznice proizvodi dospjevaju sve do tržišta Srednje Europe.

Seoska zajednica je stvarno životno okruženje za većinu doseljenika i njihovih potomaka. Iz nje crpe identitet, njenim pravilima se prilagođavaju. Unutar vlastitog sela mogu se pohvaliti marljivošću i poštenjem. Seoska zajednica djeluje i kao zajednica solidarnosti.

Vjerski i društveni život u podunavskošvapskom selu tijesno su isprepleteni. Dugo su vremena vjerski blagdani predvođeni crkvom bili najvažnije, a često i jedino središte susreta koji su izlazili iz kruga obitelji.

Za sela su karakteristični pravilni tlocrti, nastali državnim naseljavanjem. U etnički mješovitim selima stanovnici istog podrijetla obično žive zajedno u određenim ulicama. Rijetki su brakovi između različitih skupina stanovništva zbog jezičnih i konfesionalnih prepreka.

5. Život u gradu

Broj stanovnika većine mađarskih gradova opao je tijekom stoljeća i pol turške vladavine. Osim toga, gradovi su teško stradali tijekom oslobodilačkih ratova. Zato su Habsburgovci posebnu pozornost posvetili obnovi gradova i u njih naselili prve koloniste. U mađarskim gradovima, koji su već tada bili naseljeni pripadnicima različitih nacionalnosti, Nijemci su činili veliki udio.

Sredinom 19. stoljeća industrijalizacija je zahvatila i Ugarsko Kraljevstvo. Gospodarstvo se neprestano razvija, a s njim raste i stanovništvo. Nada za bolje životne uvjete tjera ljude u gradove, koji zauzvrat trebaju veći administrativni aparat i više prostora. Nastaju radničke četvrti i predgrađa. Gradovi poput Budimpešte, Pečuha (Fünfkirchena), Temišvara i Arada moderne su metropole.

6. Susjedi, nacionalnosti

Sve do 1918. Habsburška monarhija bila je zaštita naroda na jugoistoku. Kao najveća skupina, Mađari teže samostalnosti od sredine 19. stoljeća. Takozvanom nagodbom između Austrije i Mađarske, mađarska polovica Carstva 1867. Godine stječe značajnu samostalnost.

Potkraj 19. stoljeća politika mađarizacije poprimila je nacionalističke oblike. Provedba nacionalne države s jedinstvenom državnom nacijom provodi se na štetu manjina. Nastava na materinjem jeziku u školama je ograničena, imena mjesta i prezimena su mađarizirana, a manjine su u nepovoljnijem položaju kroz biračko pravo. Kao i druge manjine, Nijemci reagiraju osnivanjem stranaka, kulturnih udruga, zadruga i novina. Traže prava i slobode manjina unutar mađarskog društva.

Nakon Prvog svjetskog rata raspada se Habsburško Carstvo, a s njim i više-nacionalna država. Trianonskim mirovnim ugovorom Čehoslovačka i Jugoslavija nastaju kao nove nacionalne države; Rumunjska širi svoj teritorij prema zapadu. Nove državne granice samovoljno su presijecale povijesno razvijene regije. Područja naseljavanja Podunavskih Švaba danas se prostiru u tri zemlje: Mađarskoj (550.000 Nijemaca), Rumunjskoj (530.000) i Jugoslaviji (450.000).

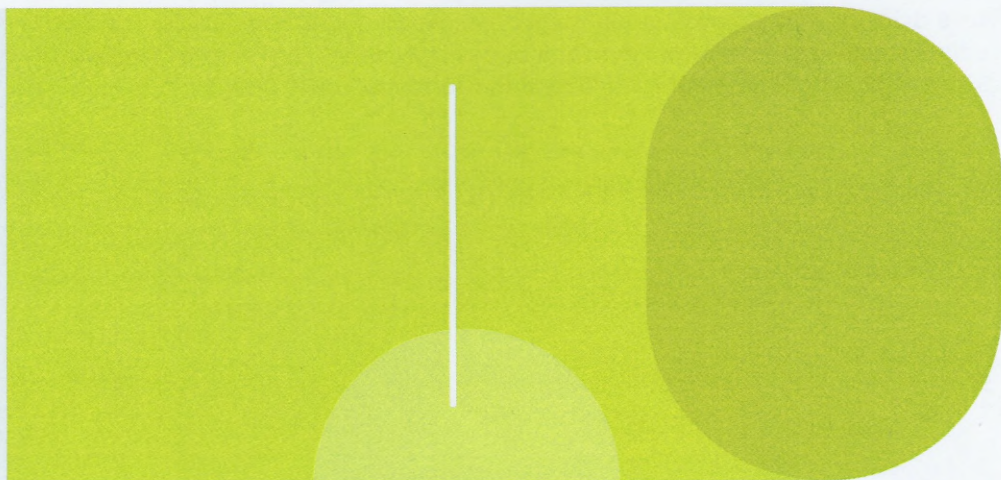
7. Bijeg, protjerivanje, deportacija

Mnogi Nijemci u jugoistočnoj Europi sve se više orijentiraju prema rastućem njemačkom Reichu pod Adolfom Hitlerom. Za narodne "obnovitelje" koji se postupno nameću u manjinskim organizacijama 1930-ih, "krvno vezivanje" za njemačku "nacionalnu zajednicu" imalo je prednost nad lojalnošću dotičnoj domovini. Nakon početka Drugog svjetskog rata, njemačka naselja u jugoistočnoj Europi služila su kao "dopunsko gospodarsko područje" – odnosno kao dobavljači poljoprivrednih proizvoda i sirovina važnih za ratno gospodarstvo.

Na kraju Drugog svjetskog rata i u poslijeratnom razdoblju mnogi su ljudi prisiljeni napustiti svoje domove. Pozivajući se na Potsdamski sporazum, nekoliko stotina tisuća Nijemaca protjerano je iz Mađarske i Jugoslavije. Bijeg, protjerivanje i deportacija vode ih u mnoge europske zemlje, u Ameriku i Sovjetski Savez. Oni koji ostaju u rodnom gradu često ne prolaze puno bolje: zatvoreni su, razvlašteni, obespravljani i diskriminirani na duže vrijeme.

Svatko tko ostane u Jugoslaviji biva označen kao državni neprijatelj. Nijemcima se oduzimaju sva građanska prava. Krajem 1944. godine izvlašteni su i odvedeni u internacijske, radne ili koncentracijske logore. U Rumunjskoj 1945. dolazi do samovoljnih konfiskacija i oduzimanja prava glasa. Sva njemačka zemlja je izvlaštena bez naknade. U Mađarskoj mnogi Nijemci gube svoje domove i farme te ih protjeruju.

Obitelj Kieszler protjerana je iz Mađarske 13. rujna 1947. i ilegalno se vratila iz sovjetske okupacijske zone 1949. godine. Kako bi se osobne stvari mogle pješice prenijeti preko granice, šivaju se ruksaci.

8. Život u socijalizmu

Nacionalna politika socijalističkih režima nakon Drugog svjetskog rata usmjerena je na integraciju manjina u njihov društveni i ekonomski sustav. Političari obraćaju malo ili nimalo pažnje na posebnosti. Za podunavsko-švapsku manjinu društvena promjena pod socijalističkim okriljem znači gubitak tradicionalne životne orijentacije. Njihov etnički identitet također je ugrožen ili uništen oduzimanjem imovine i uništavanjem njihovih gospodarskih temelja.

Socijalističke države ulažu u masovnu industriju, koja zahtjeva ogromne količine novca. Ostale grane gospodarstva su potisnute i zanemarene.

Podunavsko-švapska manjina mora se podrediti dirigiranoj i kontroliranoj politici udruživanja i na ponudu socijalističkih mjera potpore reagira ravnodušno do odbojno. Ona se se ili povlači u unutarnju emigraciju, pri čemu se, kao u Mađarskoj, prema vani prilagođava socijalističkim uvjetima života. Ili Podunavske Švabe napuštaju svoju domovinu i iseljavaju se u Saveznu Republiku Njemačku.

Nakon naukovanja, izrađivač tkanine s bijelo-plavim uzorkom János Sárdi otvorio je vlastitu radionicu 1947. Dok gotovo svi ostali izrađivači tkanine s bijelo-plavim uzorkom u uvjetima rada socijalizma obustavljaju proizvodnju ili ne mogu naći nasljednika, János Sárdi je u tome ustrajao. Zadovoljan je „ljepotom posla, zadovoljstvom što je napravio nešto lijepo“, kako kaže. Tehnika izrade bijelo-plavog uzorka kao „narodna umjetnost“ doživjela je renesansu 1990-ih. Mnogi kupci sada dolaze iz Njemačke.

9. Europa nakon 1989. godine

Godina 1989. značila je kraj komunističkih diktatura za države Istočne, Srednje i Jugoistočne Europe. Time je prevladana podjela Europe na blokove moći Istoka i Zapada, koja je desetljećima određivala politiku i način razmišljanja. Za njemačke manjine uz Dunav Europa ponovno postaje aktualna tema.

Politički preokret prema demokratskim sustavima i reorganizacija gospodarstva prema tržišnim načelima imaju dalekosežne posljedice za društvo: neke se zemlje suočavaju s kušnjom s obzirom na velike promjene. U nekim se zemljama reformske snage koje teže zbližavanju Istoka i Zapada još uvijek sučeljavaju sa strankama koje slijede nacionalističke ciljeve.

Ali po prvi put u povijesti postoji šansa za postizanje cilja ujedinjene Europe. U budućnosti se raznolikost europskih kultura više neće odražavati samo u nacionalnim državama, već sve više i u Europi regija. U ujedinjenoj Europi prekogranične povijesne regije, poput Banata, mogu igrati veću ulogu.

DG

NJEMAČKA ZAJEDNICA
Zemaljska udruga
Podunavskih Švaba u
Hrvatskoj OSIJEK

SAVJET ZA
NACIONALNE
MANJINE

DZIM

Donauschwäbisches
Zentrummuseum Ulm